

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สังคมไทยในปัจจุบัน นับว่าเป็นสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาษา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การกิน ประเพณี การแต่งกาย ศิลปะ ค่านิยมความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรมในด้านต่างๆ เมื่อไรก็ตามที่เราได้รับความเจริญเข้ามาแล้ว เราก็ต้องยอมรับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เช่นกัน และสิ่งที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากซึ่งส่งผลให้ประเทศเปลี่ยนแปลงไปด้วยนั้นคงหนีไม่พ้นเรื่องภาษาและวัฒนธรรม กล่าวคือ ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะภาษาบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของคนในชาติที่ใช้ภาษาในการสื่อสาร ซึ่งอาจจะสังเกตได้จากวรรณคดีไทยในแต่ละยุคสมัยที่สะท้อนภาพของภาษาและวัฒนธรรมแต่ละช่วงเวลานั้นๆ

ภาษาและวัฒนธรรมยังสามารถแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของสังคม เพราะคนในสังคมมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ซึ่งสามารถสื่อสารทางความคิดในแง่ต่างๆ เป็นเหตุให้สังคมนั้นๆ มีความรู้ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นหลังได้ ส่วนคนรุ่นหลังเมื่อได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมแล้วจะสามารถรักษาให้คงอยู่ หรือนำไปเปลี่ยนแปลงหรือไม่ก็คงต้องขึ้นอยู่กับผู้ใช้ในยุคสมัยนั้นๆ จะสะท้อนภาษาและวัฒนธรรมออกมาในรูปแบบใด และยังคงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลเหล่านั้นสามารถตีความคำว่า “ภาษา” และ “วัฒนธรรม” อย่างไร จึงทำให้ภาษาที่ได้เรียนรู้สามารถสะท้อนวัฒนธรรมได้อย่างดีที่สุดในยุคและเป็นไทยตลอดกาล

อย่างที่ทราบกันดี ภาษาไทยเรามีลักษณะเฉพาะ และเป็นภาษาที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการใช้ภาษาออกมาในรูปแบบต่างๆ อาทิ ภาษาไทยมีคำแสดงความลดหลั่นในการใช้เรียกเครือญาติ ภาษาไทยมีคำไทยแท้หรือคำไทยดั้งเดิม ภาษาไทยมีคำลักษณะนามช่วยจำแนกสิ่งต่างๆ ภาษาไทยมีการใช้โวหารในการประพันธ์ในวรรณคดี ภาษาไทยมีการเล่นเสียงพยัญชนะ การเล่นเสียงสระ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ มีการเล่นคำในรูปแบบต่างๆ ทั้งยังมีคำสัมผัสคล้องจอง

การซ้ำคำ การพวนคำ ปริศนาคำทาย สุภาษิต คำพังเพย สำนวนโวหาร คำคม เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะปรากฏในการสื่อสารทั่วไปแล้ว ยังปรากฏอยู่ในวรรณคดีต่างๆ ของไทยอีกด้วย

นิตยา บุญสิงห์ (2554, หน้า 16) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดีไว้ตอนหนึ่งว่า “คนไทยได้บันทึกชีวิตมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยในรูปแบบที่เรียกว่า “วรรณคดี” ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะวรรณคดีได้สะท้อนสภาพความรู้สึคนึกคิด อารมณ์ ปรัชญา ค่านิยม อุดมคติ สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ไว้อย่างน่าสนใจ ฉะนั้นวรรณคดีที่ไม่ว่าเรื่องใดก็ตามย่อมกล่าวถึง ความดี ความชั่ว อุดมคติ ความสมหวัง ความผิดหวัง ความล้มเหลว ความริษยาอาฆาต การแพ้การชนะ ฯลฯ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย สิ่งเหล่านี้คนไทยสามารถนำมาสร้างสรรค์ ถ่ายทอดความคิดออกมาอย่างลึกซึ้ง มีศิลปะ ไพเราะ จับใจ” ซึ่งในวรรณคดีต่างๆ ของไทยมีการถ่ายทอดด้วยภาษาที่ประณีต ด้วยการใช้ภาษาที่อารมณ์ความรู้สึก ของตัวละคร ฉาก บรรยากาศ สถานที่ เป็นต้น

วรรณคดีไทยสามารถแบ่งตามรูปแบบการเขียนได้ 2 รูปแบบ คือ

- (1) ร้อยแก้ว หมายถึง การเขียนที่ไม่บังคับจำนวนคำ สัมผัส หรือเสียงหนักเบา
- (2) ร้อยกรอง หมายถึง ลักษณะการแต่งที่มีบังคับคณะหรือจำนวนคำ สัมผัส เสียง

หนักเบา คำเอก คำโท จำแนกเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย (นิตยา บุญแสง, 2554, หน้า 17)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาถือว่าเป็นสมัยหนึ่งที่มีวรรณคดีเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จนได้รับการขนานนามว่า “เป็นยุคทองแห่งวรรณคดี” เหตุเพราะกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. 1893 -พ.ศ. 2310 รวมเป็นราชธานี 417 ปี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้กรุงศรีอยุธยาเจริญในทุกๆ ด้าน อาทิ การศาสนา การเมือง การปกครอง ศิลปะ วรรณคดีไทย เป็นต้น

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 38) ได้แบ่งวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา ออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

(1) สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. 1893-พ.ศ. 2072 เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) จนถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แต่ต่อจากนั้นอีก 91 ปี เป็นระยะเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ปกติ วรรณคดีจึงขาดหายไปช่วงหนึ่ง

(2) สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ระหว่าง พ.ศ. 2163-พ.ศ. 2231 ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และต่อจากนั้นอีก 44 ปี เป็นระยะเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ปกติ วรรณคดีไทยจึงซบเซาไปอีกครึ่งหนึ่ง

(3) สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ระหว่าง พ.ศ. 2275-พ.ศ. 2310 ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2310 ซึ่งเป็นการสิ้นสุดสมัยกรุงศรีอยุธยา

วรรณคดีไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้ง 3 ตอนนั้น กล่าวได้ว่าเป็นยุคสมัยที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด และส่งผลให้มีวรรณคดีเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งวรรณคดีไทยในแต่ละช่วงสมัยนั้นมีความแตกต่างทางด้านเนื้อหา ภาษา การเมือง การปกครอง การศาสนา ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวรรณศิลป์ ฯลฯ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น วรรณคดีที่ปรากฏให้เห็นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ เพราะประเทศไทยเริ่มมีการรับวัฒนธรรมทางด้านศาสนา ส่วนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง เป็นช่วงที่ประเทศไทยเริ่มมีการทำศึกสงคราม เป็นเหตุให้บ้านเมืองขาดความสงบสุข จึงทำให้การประพันธ์วรรณคดีไทยขาดหายไปช่วงหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นก็มีการกอบกู้เอกราชคืนมาจากการเสียกรุงศรีอยุธยาโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงทำให้วรรณคดีไทยมีความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง และยังเกิดการประพันธ์วรรณคดีในรูปแบบที่หลากหลาย ทำให้มีวรรณคดีจำนวนมาก และช่วงสมัยนี้เองทำให้เกิดรูปแบบคำประพันธ์วรรณคดีใหม่ประเภท “กาพย์” เกิดขึ้น และสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ในช่วงสมัยนี้อาจจะเริ่มต้นด้านวรรณคดีไม่ค่อยดีนัก เพราะมีเรื่องของ การแย่งชิงราชสมบัติกันเกิดขึ้น อีกทั้งมีการทำสงครามกับชาติตัวเอง แต่ในเวลาต่อช่วงการปกครองของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น กล่าวได้ว่าเป็นยุคสมัยที่วรรณคดีไทยกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงเป็นนักกวี พระภิกษุเป็นกวี เจ้าฟ้าเป็นกวี ขุนนางทั่วไปเป็นกวี ตลอดจนประชาชนก็ชื่นชอบบทกวี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วรรณคดีเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง และมีรูปแบบวรรณคดีที่หลากหลายทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จนครบทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ซึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนี้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ก็ยังคงเป็นคำประพันธ์ที่มีชื่อเสียงและมีความนิยมมากที่สุดเลยทีเดียว

คำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่ปรากฏในวรรณคดีในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนั้น ถือว่ามีวรรณคดีที่ดีเกิดขึ้นจำนวนมาก เพราะมีวรรณคดีหลายเรื่องในสมัยนี้ที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ และยังมีรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งภาษาก็น่าสนใจ ได้แก่ กาพย์เห่เรือ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศ ซึ่งวรรณคดีทั้ง 3 เรื่องที่กล่าวมานั้นมีพระนิพนธ์พระองค์เดียวและถือว่าโด่งดังที่สุดในสมัย คือ เจ้าธรรมธิเบศ กรมพระราชวังบวรมหาเสนาพิทักษ์ หรือพระนามที่นักกวีรู้จักกันก็คือ “เจ้าฟ้ากุ้ง” อันแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถด้านกวีนิพนธ์ และวรรณคดีที่พระองค์พระนิพนธ์ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดของกาพย์อีกด้วย

ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงสังเกตเห็นถึงภาษา วัฒนธรรม ความไพเราะในด้านต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง อันเป็นการแสดงให้เห็นว่ากวีได้บันทึกภาพธรรมชาติอันน่าสนใจไว้โดยละเอียดในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง เมื่อครั้งที่เจ้าฟ้ากุ้งเสด็จประพาสพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ส่วนคำประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้มี 2 ประเภท คือ กาพย์ยานี และ โคลงสี่สุภาพ เป็นลักษณะของการแต่งสลับกัน

กาพย์ยานีเป็นคำประพันธ์ที่มีความไพเราะอ่อนหวานชนิดหนึ่ง กวีจึงนิยมนำไปแต่งเป็นบทพรรณนาความต่างๆ เป็นบทเห่กล่อม และบทพากย์โขน นอกจากนี้ยังนิยมนำไปแต่งสลับกับโคลงสี่สุภาพ กลายเป็นคำประพันธ์ประเภทใหม่ขึ้นมา ได้แก่ กาพย์เห่เรือ กาพย์ห่อโคลง และกาพย์ขับไม้ เป็นต้น (สมพร อิศรางินดา, 2539, หน้า 65) ส่วนคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพนั้นเป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะร่วมกับโคลงอื่นได้ทุกชนิด และยังเป็นที่ยอมรับกันมากกว่าโคลงชนิดอื่นๆ มีการใช้บังคับคำเอก คำโท หรือใช้คำตายแทนคำเอก เรียกว่า “คำเอกโทษ” “คำโทโทษ” (วิเชียร เกษประทุม, 2550, หน้า 70)

ในปัจจุบันวรรณคดีไทยกำลังจะเริ่มห่างหายไปจากชีวิตประจำวัน หรือแม้กระทั่งการสั่งสอนที่ถูกถ่ายทอดผ่านวรรณคดีในช่วงยุคสมัยต่างๆ ก็กำลังจะจางหายไปซึ่งเป็นวรรณคดีนั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ ที่มีการถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุ มาหลายสมัยนั้น กำลังถูกกลืนหายไปจากความทรงจำของเยาวชนรุ่นหลัง เนื่องจากความเจริญทางด้านสื่อตะวันตก ความก้าวไกลอย่างไร้พรมแดน อีกทั้งความเจริญทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ หรือที่เรียกว่า “ยุคสังคมก้มหน้า” ทำให้คนไทยไม่สนใจรากเหง้าของความเป็นไทย ไม่สนใจสังคมรอบข้าง ไม่สนใจสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเพราะคิดว่าสิ่งที่เคยเกิดมาแล้วนั้นวัยรุ่นมักมองว่าเป็นสิ่งล้าสมัย

ดังเหตุผลที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาสุนทรียลักษณ์ ภาษาและวัฒนธรรม ที่มีแต่โบราณเพื่อให้วรรณคดีคงอยู่ต่อไป ผ่านทางวรรณคดีที่มีชื่อเสียงของยุคสมัยที่มีวรรณคดีมากที่สุดโดยศึกษาในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ กรมพระราชวังบวรรมหาเสนพิทักษ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) และเพื่อศึกษาวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยดังกล่าวให้ยังคงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสุนทรียลักษณ์ในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

2. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางสุนทรียลักษณ์ของความรื่นรมย์ในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาสุนทรียลักษณ์ในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง โดยการศึกษาจากเอกสารและการสนทนากลุ่ม

นิยามศัพท์เฉพาะ

สุนทรียลักษณ์ แยกคำศัพท์ออกเป็น 2 คำ คือ สุนทรีย หมายถึง คุณค่าแห่งความงาม ส่วน ลักษณ์ หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คุณสมบัติ ดังนั้นสุนทรียลักษณ์ จึงหมายถึง คุณสมบัติแห่งความงาม

ภาษา หมายถึง ถ้อยคำที่ให้พูดหรือเขียนเพื่อสื่อความของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ภาษาไทย ภาษาจีน หรือเพื่อสื่อสารเฉพาะวงการ เช่น ภาษาราชการ ภาษากฎหมาย เสียงตัวหนังสือ หรือกิริยาอาการที่สื่อความได้ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง ภาษามือ

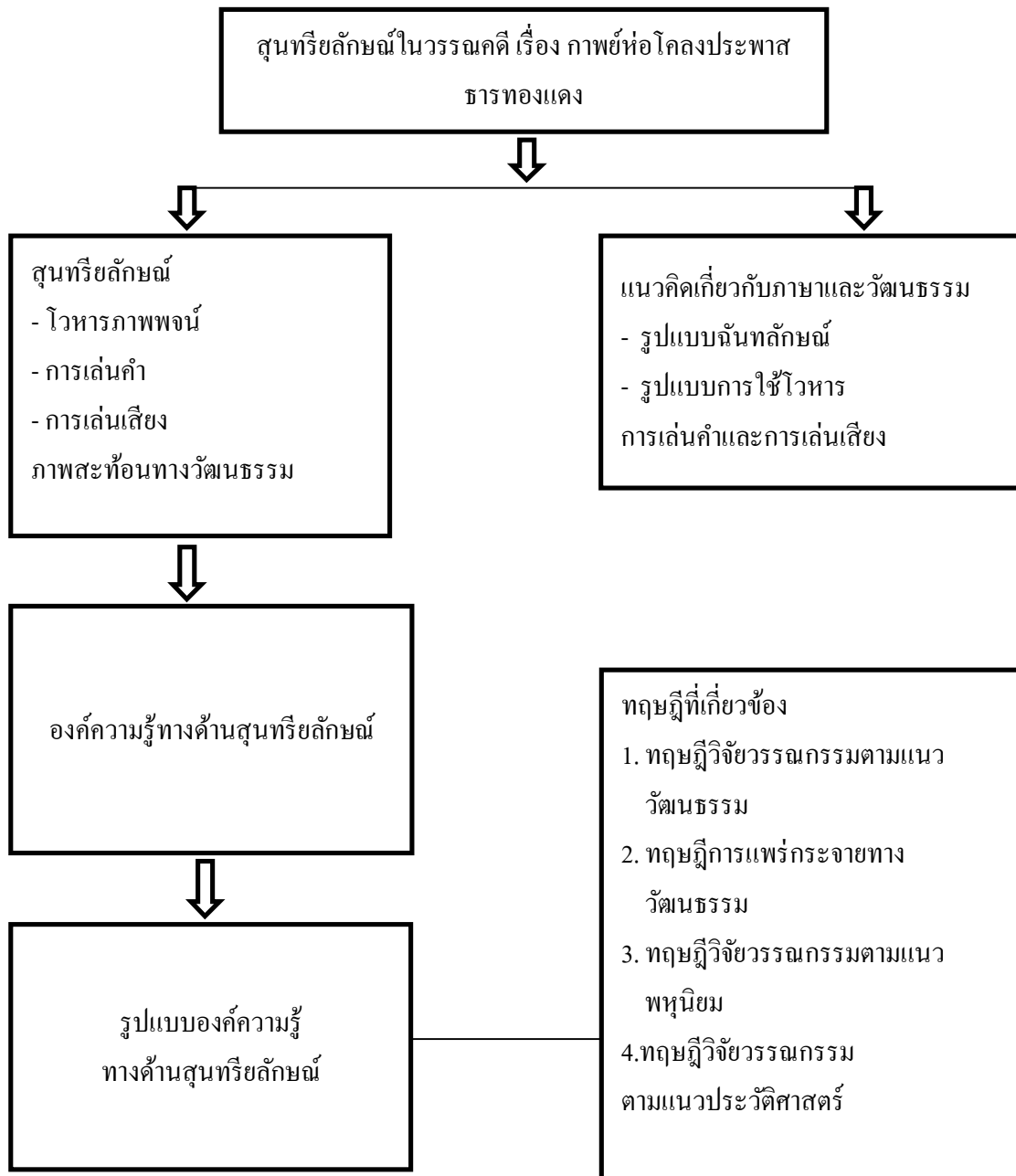
วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ซาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการส่งถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลดีกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างเอตทัคคะ และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างเสริมคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสันติภาพ สันติสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

กาพย์ห่อโคลง หมายถึง เป็นชื่อของบทประพันธ์ ที่แต่งขึ้นโดยใช้กาพย์ยานี สลับกับ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานีกับโคลงสี่สุภาพนั้น จะต้องมีความอย่างเดียวกัน คือให้วรรคที่หนึ่งของ กาพย์ยานีกับบาทที่หนึ่งของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกัน หรือบางทีก็ให้คำต้นวรรค ของกาพย์ยานีกับคำต้นบาทของโคลงเป็นคำเหมือนกัน ส่วนบัญญัติ หรือกฎข้อบังคับต่างๆ เหมือนกับกฎของกาพย์ยานีและ โคลงสี่สุภาพ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบสุนทรียลักษณ์ในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง
2. ได้ทราบภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาส ธารทองแดง
3. ได้องค์ความรู้ทางสุนทรียลักษณ์ของวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลง ประพาสธารทองแดง

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย